

Adasheva Matluba Fazliddin qizi

Namangan davlat universiteti 1-bosqich tayanch doktoranti

e-mail:matlubaadasheva95@gmail.com

**BO‘LAJAK TARBIYACHILARNI KASBIY KOMPETENTLIGINI
SHAKLLANTIRISHDA PEDAGOGIK AMALIYOTNI TASHKIL
ETISHGA QO‘YILADIGAN TALABLAR**

Annotatsiya: Hozirgi davrda bo‘lajak mutaxassislarda zamonaviy ko‘nikma va malakalarni kasbiy faoliyat uchun zarur darajalarda tarkib toptirish masalasi dolzarb sanalmoqda. Oliy ta‘lim davrida talabalarni kasbiy-ijodiy muhitga erta tayyorlash maqsadida jamiyat talablari asosida harakatlanishga o‘rgatish choralarini ko‘rish muhim masala hisoblanadi. Ushbu maqolada bo‘lajak tarbiyachilarni kasbiy kompetentligini shakllantirishda pedagogik amaliyotni tashkil etish, unga qo‘yiladigan pedagogik talablar, ularning mazmuni, ta‘lim tarbiya jarayonida tutgan o‘rni haqida so‘z yuritilgan.

Kalit so‘zlar: tarbiyachi, tarbiyalanuvchi, pedagog, kasbiy kompetentlik, pedagogik amaliyot, ta‘lim, tarbiya, semestr, fan, modul, o‘quv reja, ishlab chiqarish, kasbiy tayyorgarlik, mustaqillik, faollik, ishga ijodiy yondashish, monitoring, uzluksiz ta‘lim, ilm-fan.

Адашева Матлуба Фазлиддина кизи

Phd докторант 1-курса Наманганского государственного университета

электронная почта: matlubaadasheva95@gmail.com

**ТРЕБОВАНИЯ К ОРГАНИЗАЦИИ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ
ПРАКТИКИ ПРИ ФОРМИРОВАНИИ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ
КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ**

Аннотация: В настоящее время актуальным считается вопрос приобретения современными навыками и квалификацией необходимого для профессиональной деятельности уровня будущих специалистов. В период высшего образования важно принять меры по обучению студентов двигаться исходя из запросов общества, чтобы рано подготовить их к профессиональной и творческой среде. В данной статье говорится об организации педагогической практики в формировании профессиональной компетентности будущих педагогов, педагогических требованиях к ней, их содержании и роли в процессе образования.

Ключевые слова: воспитатель, стажер, педагог, профессиональная компетентность, педагогическая практика, образование, обучение, семестр, наука, модуль, учебная программа, производство, профессиональная подготовка, самостоятельность, активность, творческий подход к работе, контроль, непрерывное образование, наука.

Adasheva Matluba Fazliddin qizi

PhD student of Namangan State University

e-mail: matlubaadasheva95@gmail.com

REQUIREMENTS FOR ORGANIZING PEDAGOGICAL PRACTICE IN FORMING THE PROFESSIONAL COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS

Abstract: At present, the issue of acquiring modern skills and qualifications at the necessary levels for professional activity in future specialists is considered urgent. During the period of higher education, it is important to take measures to teach students to move based on the demands of society in order to prepare them early for the professional and creative environment. This article talks about the organization of pedagogical practice in the formation of professional competence of future educators, pedagogical requirements for it, their content, and their role in the process of education.

Key words: educator, trainee, pedagogue, professional competence, pedagogical practice, education, training, semester, science, module, curriculum, production, professional training, independence, activity, creative approach to work, monitoring, continuous education , science.

Kirish

Rivojlanib borayotgan O‘zbekistonda ta’lim sohasiga juda kata e’tibor qaratilib kelinmoqda. 2020-yil 23-sentabrda qabul qilingan “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonunning yangi tahriri ta’lim tizimiga juda katta o‘zgarishlar kiritdi. Mazkur qonunning 35- moddasida “O‘quv rejasida, qoida tariqasida, ta’lim jarayonining jadvali, o‘qitishning boshlanishi, muddati va davriyligi, o‘quv yillari, choraklar, semestrlar, amaliyot, ta’tillar hamda attestatsiya, ajratilgan haftalar soni, o‘rganiladigan fanlar (modullar) va ularga ajratilgan soatlar (kreditlar) hamda boshqa zarur parametrlar aks ettiriladi”. Ta’lim oluvchilarning amaliyotni o‘tash tartibi va uni tashkil etish ta’lim sohasidagi vakolatli davlat boshqaruvi organlari tomonidan belgilanadi[1] deb aytib o‘tilgan. Ta’lim oluvchilar kasbiy ko‘nikmalarini mukammal egallashi uchun o‘quv rejalari va muayyan fanlarning o‘quv dasturlarida o‘quv va ishlab chiqarish amaliyotlarini o‘tashlari shart.

O‘zbekiston Respublikasi oliy ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi oliy ta’lim tizimini ijtimoiy soha va iqtisodiyot tarmoqlari ehtiyojlaridan kelib chiqqan holda, fan, ta’lim va ishlab chiqarishning mustahkam integratsiyasini ta’minlash asosida ta’lim sifatini yaxshilash, raqobatbardosh kadrlarni tayyorlash, ilmiy va innovatsion faoliyatni samarali tashkil etish, xalqaro hamkorlikni rivojlantirish maqsadida ishlab chiqildi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya

Amaliyotlar bakalavr ta’lim jarayonining majburiy qismi bo‘lib, talabalarning kasbiy tayyorgarligi, amaliy ko‘nikmalari va kompetensiyalarini shakllantirishga yo‘naltiriladi. Bakalavrlar tayyorlashda ko‘plab amaliyot turlari o‘tkaziladi. Shulardan biri pedagogik amaliyotdir[2].

Pedagogik amaliyot bo'lajak mutaxassisni kasbiy tayyorlash tizimining asosiy va muhim bo'g'inidir. Pedagogik amaliyot talabanning nazariy ta'limi va bo'lajak mustaqil faoliyatini bog'laydigan hamda kasbiy ko'nikma va malakalarni shakllantirishni ta'minlovchi jarayon bo'lib, dastlabki tajriba maktabi hisoblanadi. Pedagogik amaliyot – bo'lajak o'qituvchilarni tayyorlashda o'quv pedagogik jarayonining asosiy qismi hisoblanadi. Pedagogik amaliyot namunaviy va ishchi o'quv rejasiga mos ravishda amalga oshiriladi. Pedagogik amaliyotning mazmuni amaliyot turiga qarab, kafedrada ishlab chiqilgan dasturiga mos bo'ladi. Pedagogik amaliyot o'quv mashg'ulotlaridan ajralgan holda tashkil etiladi.

Pedagogik amaliyotning maqsadi – bo'lajak o'qituvchilarni kasbiy faoliyatga tayyorlash, olgan bilimlarini amaliyotda sinab ko'rish, pedagogik faoliyat mas'uliyatini his etish va o'z ustida ishlash ko'nikmasini shakllantirish, shuningdek, tajribali o'qituvchilarning ish faoliyatini o'rganishdan iboratdir.

Pedagogik amaliyot vazifalari sifatida quyidagilarni keltirish mumkin:[3].

- talabalarda o'qituvchi kasbiga qiziqishni tarbiyalash;
- pedagogik faoliyat haqida bir butun tushunchani shakllantirish;
- pedagogik ko'nikma va malakalarni shakllantirish;
- pedagogik faoliyat bo'yicha tajribani yaratish.

Pedagogik amaliyot bo'lajak o'qituvchining o'qituvchilik faoliyatiga qo'yayotgan ilk qadami hisoblanadi. Pedagogik amaliyot – kasb ta'limi yo'nalishlari uchun qo'llaniladi va pedagogik maxoratni oshirishga qaratiladi. Bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy tayyorgarligi pedagogik amaliyot bilan birgalikda kechadi. Pedagogik amaliyotning eng muhim vazifalaridan biri bu bo'lajak mutaxassislarning kasbiy tayyorgarligini shakllantirishdir.

Pedagogik amaliyotning samaradorligi quyidagilarda ko'rinadi:

Talabanning
mustaqilligi

Talabanning
faolligi

Ishga ijodiy
yondashishi

Kasbiy tayyorgarlik – zaruriy kasbiy bilim, ko‘nikma va malakalarni o‘zlashtirish asosida yuzaga keluvchi shaxs ijtimoiy kompetentligining o‘ziga xos ko‘rinishi sifatida izohlanadi. Kasbiy tayyorgarlik o‘z-o‘zidan yuzaga kelmay, balki aniq maqsadlar asosida rejalashtirilgan muayyan bosqichlarni qamrab oladi.

Shaxsda kasbiy tayyorgarlikning shakllanishi dastlab kasbga xos tasavvur, tushunchalarni tarkib topganligi bilan belgilansa, keyinchalik mutaxassislikka oid bilim, malaka va ko‘nikmalarning o‘zlashtirilishi, kasbiy sifatlarning qaror topishi hamda kasbiy moslashish darajasi bilan izohlanadi. Oliy ta’lim muassasalari va ulardagi o‘quv-tarbiya jarayonini modernizatsiyalash, pedagog mutaxassislar tayyorlash tizimi sifat–monitoringini oshirish, bo‘lajak o‘qituvchilarni zamonaviy kasbiy bilim, malaka va ko‘nikmalar bilan qurollantirish, ularda kasbiy faoliyatga nisbatan akmeologik motivatsiyani shakllantirish pedagog mutaxassislarning kasbiy tayyorgarligini shakllantirish jarayonidagi muhim vazifalardan sanaladi.

Pedagogik amaliyot talabalarda tanlangan mutaxassislikning o‘ziga xosligidan kelib chiqqan holda intellekt va mantiqiy tafakkurni rivojlantirishdan iborat bo‘lib, mazkur vazifani bajarish asosida ta’lim oluvchilarning kasbiy tayyorgarligi ta’minlanadi. Bunda kasbiy tayyorgarlikning asosiy mezonlari sifatida bo‘lajak mutaxassisning faoliyatga amaliy tayyorgarligi va ixtisoslik doirasidagi bilim, ko‘nikma va malakalarning o‘zlashtirish, kasbiy faoliyat talablariga moslashish darajasi belgilanadi.

Tahlillar va natijalar

Kasbiy tayyorgarlik mutaxassisning butun faoliyati davomida ma’naviy, axloqiy hamda kasbiy sifatlarning yanada takomillashishi, kasbiy kompetentlikning shakllanishi uchun zarur bo‘lgan bilim, ko‘nikma va malakalar

darajasini ifodalaydi. Keltirilgan mazkur vazifalarning amaldagi ijrosi pedagogika oliy ta'lim muassasalari oldiga qo'yiladigan masalalardan eng muhimi, ya'ni bo'lajak o'qituvchilarni tayyorlash jarayoniga nisbatan innovatsion yondashuvlarni talab etadi:

- mehnat bozori talablari hamda ilm-fan, texnika, texnologiya va iqtisodiyotning eng so'nggi yutuqlari asosida uzviy ravishda takomillashtirilib turiladigan kasbiy ta'lim dasturlarini yaratish;

- uzluksiz ta'lim, ilm-fan va ishlab chiqarish orasidagi o'zaro mustahkam integratsiyani yo'lga qo'yish;

- ta'lim muassasalarini zamonaviy moddiy-texnik baza va o'quv-uslubiy adabiyotlar bilan ta'minlash;

- oliy ta'lim tizimiga yuqori malakali o'qituvchi, metodist va muhandis-pedagoglarni jalb etish;

- bo'lajak o'qituvchilarning bilish faolligi, kreativ qobiliyatlarini rivojlantirish, shuningdek, ularda faol kasbiy motivatsiyani qaror toptirish;

- oliy ta'lim muassasalari o'quv amaliyotiga innovatsion o'qitish texnologiyalarini keng tatbiq etish zaruriy omillardan hisoblanadi[4].

Kasbiy tayyorgarlik – maxsus nazariy bilim, amaliy ko'nikma va malakalar, shuningdek, ma'naviy-axloqiy sifatlarni o'zlashtirish asosida shaxsning kasbiy faoliyatni olib borishga nisbatan fiziologik, psixologik va jismoniy tayyorgarlik darajasi.

Kasbiy tayyorgarlikni shakllantirish ma'lum talablar asosida shaxsda maxsus nazariy bilim, amaliy ko'nikma va malakalar, shuningdek, ma'naviy- axloqiy sifatlarni shakllantirish, bo'lajak mutaxassisni kasbiy faoliyatni muvaffaqiyatli olib borishga nisbatan fiziologik, psixologik va jismoniy tayyorgarlik jarayonidir. Bo'lajak tarbiyachilarning pedagogik amaliyoti mobaynida ularga kerak bo'ladigan asosiy narsa bu – kasbiy bilimdir. Kasbiy bilim – aniq mehnat faoliyati

doirasida bajariladigan ishlar uchun zarur bo'lgan axborotlar va o'zlashtirilgan nazariy ma'lumotlar birlashmasidir. Kasbiy ko'nikma va malakalar – amaliy faoliyat jarayonida paydo bo'ladigan, shaxsning o'zlashtirilgan kasbiy bilimlarini anglangan ish harakatlariga aylanishidagi avtomatlashgan usuldir.

Maktabgacha ta'lim tashkiloti tarbiyachisining ixtisoslashgan tavsifnomasi professiogrammasini yaratishda N.V. Kuzmina, Z.F. Esarova, M.G. Davletshin, M. Abdullajonova, T. Hamroqulov va boshqalar quyidagi kasbiy malakalarni farqlaydilar[5].

1. Gnostik malakalar.
2. Konstruktiv malakalar.
3. Kommunikativlik.
4. Tashkilotchilik malakalari.

Gnostik (yunoncha “gnosis” – “bilish”) malakalar tarbiyachining bilim sohasiga taalluqli bo'lib, bolalarning individual-psixologik taraqqiyot darajasini aniqlay bilish, o'zining tajribasi va pedagogik faoliyatiga refleksiv yondashish, ilg'or tajribalarni o'rganish, novatorlik, pedagogik-psixologik adabiyotlardan foydalana bilish, empatiya va pedagogik ziyraklik doirasidagi malakalarni mujassam etadi.

Konstruktivlik (loyihalash qobiliyatiga egalik) – bu tarbiyachining pedagogik jarayonni metodik jihatdan to'g'ri loyihalashtirishi va tashkil etishi ko'zda tutiladi. Bunda ta'lim jarayoni natijalarini prognoz qilish, o'quv-tarbiya jarayonini maqsadli loyihalash, tarbiyalanuvchilarning yosh va individual xususiyatlaridan kelib chiqib ta'limiy, tarbiyaviy va rivojlantiruvchi maqsadlarni to'g'ri belgilash va ta'limiy faoliyatning texnologik tuzilmasini aniq belgilash, amalga oshirish bilan bog'liq malakalar nazarda tutiladi.

Kommunikativlik – bu tarbiyachi-pedagogning alohida xususiyati bo'lib, unda o'quvchilar va hamkasblari bilan o'zaro hamkorlik muloqoti nazarda tutiladi.

Bunda tarbiyachining bolalarni o'ziga jalb etishni bilishi, bolalar va ota-onalar bilan muloqotni tashkil etishi, boshqarishi va nazorat qilishi, ular bilan pedagogik-psixologik nuqtai nazardan maqsadga muvofiq o'zaro aloqa bog'lashga, shaxslararo munosabatlarni faollashtirishga qaratilgan malakalardir.

Tarbiyalanuvchilar bilan muloqotda pedagogik tayyorgarlikning muvaffaqiyatli bo'lishi ko'p jihatdan tarbiyachining kommunikativ ko'nikma va malakalarni uzluksiz ravishda egallab borishi, uni qo'llay olish layoqatiga bog'liq.

Tashkilotchilik – tarbiyachining bolalar jamoasini uyushtira bilishi, jamoani jipslashtira olishi, bolalarning bilish faolligini faollashtira olishi, shaxsiy tajribasi va ilg'or pedagogik g'oyalarni ta'limiy faoliyat jarayoniga tatbiq eta olishi bilan tavsiflanadi[6]. Pedagogik amaliyot ishlarini tizimli yo'lga qo'yish va uning uslubiy ta'minotini yaratish kasbiy moslashtirish jarayonidagi muhim tashkiliy-metodik shart-sharoitlardan biri bo'lib hisoblanadi.

Xulosa

Xulosa o'rnida shuni aytib o'tish joizki, bo'lajak tarbiyachilarning faoliyatida pedagogik amaliyot beqiyos o'rin tutadi. Har bir pedagog qanday qobiliyatlarga ega bo'lishi va gnostik malakalar, konstruktiv malakalar, kommunikativlik, tashkilotchilik malakalarni egallashda pedagogik amaliyot muhim ahamiyatga ega. Albatta shuni ham aytish zarurki, talabalarning o'quv davri mobaynida egallagan kasbiy ko'nikma va malakalarini amaliyotda qo'llash uchun ham eng qulay fursat pedagogik amaliyot hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasining Qonuni Ta'lim to'g'risida Qonunchilik palatasi tomonidan 2020-yil.

2. O'zbekiston uzluksiz ta'limining davlat ta'lim standarti. Oliy ta'lim davlat ta'lim standarti 2021-yil 16-iyul.

3. B.Xadjayev, A. Choriyev, Z. Saliyeva. Pedagogik tadqiqotlar metodologiyasi. Toshkent "IQTISODIYOT DUNYOSI" 2018.

4. Haydarov F.I., Xalilova N.I. Psixologiya fanlarini o'qitish metodikasi. O'quv qo'llanma. – T.: Nizomiy nomidagi TDPU, 2006. B– 18-32.

5. Tolipov O'.Q oliy pedagogik ta'lim tizimida umummehnat va kasbiy ko'nikma hamda malakalarni rivojlantirishning pedagogik texnologiyalari/ Monografiya. – T.: Fan, 2004.b – 73-80.

6. Xusnidinova Gulnoza Zoxidjon qizining Magistrlik dissertatsiyasi "Bo'lajak o'qituvchilarni kasbiy moslashtirishning pedagogik shart-sharoitlari".